

حیله انگلیس و خواب بلند استبداد

۱۸ فروردین ۱۳۹۴ ساعت ۱۹:۰۵

هرات شهری کهن و باستانی از قلمرو خراسان بزرگ است که بر پایه افسانه‌ها، لهراسب، پادشاه کیانی بنیاد آن را گذاشته است. هرات تا پیش از هجوم مغول‌ها از رونق ویژه‌ای برخوردار بود اما با این تهاجم وحشیانه، این شهر هم از آسیب و ویرانی مصون نماند.

هرات شهری کهن و باستانی از قلمرو خراسان بزرگ است که بر پایه افسانه‌ها، لهراسب، پادشاه کیانی بنیاد آن را گذاشته است. هرات تا پیش از هجوم مغول‌ها از رونق ویژه‌ای برخوردار بود اما با این تهاجم وحشیانه، این شهر هم از آسیب و ویرانی مصون نماند. با این همه در دوره ایلخانی، مجد و عظمت آن دوباره احیا شد در دوره شاهرخ شاه، پایتخت قلمرو تیموریان به هرات انتقال یافت. با به قدرت رسیدن صفوی‌ها، هرات هم به امپراتوری صفوی منضم شد و تا عصر قاجار جزئی از خاک حکومت‌های ایرانی به شمار می‌آمد. خواجه عبدالله انصاری، احمد جامی، فخر رازی و کمال‌الدین بهزاد از مشهورترین مفاخر متولد هرات می‌باشند.

* سیر تحولات تا محمدشاه قاجار

افغانستان از مدت‌ها پیش از قاجاریه متشنج بود. در عصر قاجاریه اما به دلیل شرایط بین‌المللی، همه قدرت‌های بزرگ چشم به ایران دوخته بودند و هر کس برای بلعیدن این طعمه، نقشه‌ای در سر می‌پروراند. آغامحمدخان برای سرکوبی آشوب‌های هرات قصد لشگرکشی داشت که هجوم کاترین، ملکه روسیه او را متوجه قفقاز کرد. پس از او و در دوره فتح‌علی‌شاه، دیگر قدرت‌چندانی برای دولت قاجار باقی نمانده بود و لذا تنش‌های افغانستان بی‌آنکه حل شوند باقی ماند. با این وجود، در دوره محمدشاه، عمده تحولات آغاز می‌شود.

محمدشاه قاجار

* انگلیس‌ها می‌ترسند

انگلیسی‌ها به شدت از تحرکات روسیه در مشرق زمین و اطراف ترکستان و بخارا مضطرب بودند. پس از عهدنامه ترکمانچای، ایران با آشوب‌گری‌های افغان‌ها مقابله کرد و عباس میرزا، کامران میرزا را خراج‌گزار این نمود. با سرپیچی کامران میرزا، عباس میرزا قصد هرات کرد اما در مشهد از شدت بیماری درگذشت. دولت قاجاریه با افغان‌ها توافقی موقت می‌کند تا محمدشاه قاجار بر سر کار آمد. شاهزاده کامران همین توافق موقت را هم تاب نیاورد. در این میان، انگلیسی‌ها با اینکه تمامی کوشش خود را برای جلوگیری از اقدام ایران در مشرق زمین مصروف کرده بودند، از حاکم هرات نیز از هر حیث پشتیبانی می‌کردند.

با افزایش دست‌اندازی‌ها و گستاخی‌های کامران‌میرزا که تا برخی از نواحی سیستان هم رسیده بود، محمدشاه عزم حمله کرد. روس‌ها محمدمیرزا را برای لشگرکشی تشویق می‌کردند اما انگلیس به هر دستاویزی چنگ می‌زد که این حمله اتفاق نیفتد. نخستین کاری که کردند ایجاد آشوب داخلی بود که از آن جمله، شورش «آقاخان محلاتی» یا غائله بر سر کتک‌خوردن «سید هندی» را می‌توان نام برد. پس از این، پیشنهاد قراردادی را به محمدشاه دادند که آن هم مفید فایده نبود. در این پیشنهاد، عملاً حاکمیت ایران زیرسوال می‌رفت. از مجموعه‌ی این اتفاقات و البته تداوم تحریکات روسیه، محمدشاه برای حمله به هرات مصمم‌تر شد. اما دولت استعمارگر بریتانیا بیکار ننشست. آن‌ها افزون بر کمک به کامران‌میرزا، چیزی نگذشت که علیه ایران اعلان جنگ کردند. همراه شدن تجاوز انگلیسی‌ها به خاک ایران و اشغال جزیره خارک با خودداری روس‌ها از یاری ایران، محمدشاه را ناکام گذاشت. این گونه بود که ارتش ایران با دست خالی به تهران بازگشت.

* عصر ناصری

ناصرالدین میرزا که جای پدر را گرفت شرایط قدری تغییر کرد. کهن دل خان و و صیدمحمدخان، فرمانروایان قندهار و هرات، اعلان سرسپردگی به شاه ایران کردند. انگلیس که از این واقعه خشمگین شده بود به تحریک «دوست محمدخان» پرداخت. «پیمان پیشاور»، عهده بود که دو طرف با یکدیگر منعقد کردند و بنابر آن، دوست محمدخان از کابل به سمت هرات لشگر کشید. سپاه ایران در واکنش به دوست محمدخان راهی افغانستان شد. لشگریان قاجار توانستند با کمک بومیان افغان پیروز شوند و هرات را در دست بگیرند. دز این میان ناگهان، انگلیس در واکنش به اقدام ایران، به دولت قاجار اعلان جنگ داد.

* میانجی گری ناپلئون سوم

ناصرالدین شاه برای یافتن چاره دست به دامن ناپلئون سوم شد. هنگامی که امین‌الملک از سوی ایران مشغول مذاکره در استانبول و پاریس بود، ناوگان انگلیس به جنوب ایران سرازیر شدند. انگلیسی‌ها با فتح خارک و بوشهر به سمت شیراز به راه افتادند. در میان راه اما مردم برازجان مقاومت کردند و لذا ارتش بریتانیا به سمت خوزستان برگشتند. آن‌ها موفق شدند علی‌رغم ایستادگی مردم خوزستان بر خرمشهر و اهواز مسلط شوند. اینجا بود که روس و فرانسه، احساس خطر کردند که مبادا انگلیس به پیشروی خود ادامه دهد. از این رو شاه ایران را به آشتی و سازش فراخواندند. برآیند گفتگوهای امین‌الملک و لرد کاونی با میانجی گری فرانسه به «عهدنامه پاریس» انجامید.

* معاهده پاریس

معاهده پاریس مشتمل بر ۱۴ فصل به امضای طرفین رسید. تنها دستورالعملی که از تهران از طرف آقاخان نوری صدراعظم به فرخ‌خان امین‌الملک رسید این بود: «شما اختیار دارید در هر مساله‌ای که مورد تقاضای انگلیسی‌ها است موافقت کنید مگر در دو مورد: یکی سلطنت ناصرالدین‌شاه و دیگری صدارت من.» مهم‌ترین بند این پیمان جدایی هرات از خاک ایران است. با این همه تا مدت‌ها فرمانروای هرات -سلطان احمد خان- خود را وابسته ایران می‌دانست، خطبه به نام شاه ایران می‌خواند و برای شادباش نوروز به ایران می‌آمد و خلعت فرمانروایی‌اش را می‌گرفت.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۵۲۵۷/خیابان-انگلیس-چهار-استبداد-بلند-خواب-انگلیس-چهار>